

Váli Dezső műterme és az ország haszna

Élet egy mozdulatlan világban

Nem is ablak, inkább ablakzat. Képeiről ismert, keskeny táblákra osztott üvegfelület, hályogos. Váli Dezső smirglivel érte el, hogy Margit körüti műterméből ki ne lásson. A szemközti ipari minisztérium helyett tejfehér derengés. A dörzspapírációról a Váli című, nemrég megjelent könyv olvasójaként értesültem. Korábban közzétett naplójából azt is tudom: mikor még nem volt Munkácsy-díjas, sőt Derkovits-öszöndíjas sem, didergett itt, ahol a látogatóról most lekivánczozik a pulóver.

– Hetvenkettőben, mikor műteremlakásom lett, nyolc fokkal kezdtem – húzza össze a melegben is magán hagyott, zubbonyserű háziköpenyét Váli, amitől még magasabbnak tűnik. – Harmincéves voltam. Lassan fölvittem tizenháromra, sok év múltán tizenkilencre... Takarékoskodtam, szegények voltunk.

– Kirakatokban ma sem látni képeit, csak kiállításokon.

– A magángyűjtők viszont vásárolnak tőlem, úgyhogy fűtésre már telik. A galériáknak mennyiségileg kevés, amit csinállok, ráadásul nem engedem ki műveimet külföldre. Ezzel tulajdonképpen kizárom magamat az üzleti életből.

– Miért fontos, hogy munkái belső földön maradjanak?

– Az unokáimnak festek és azoknak, akik e tájon fognak élni, nem a műncheni fogorvosoknak. Más kultúrkörben egyszerűen elvész a hatásuk. Nem igaz, hogy azzal terjesztem a magyar kultúrát, ha szétszórom a képeimet. Egy életmű hatása sokszoros – a saját közegében. Ha valaki itt egy jó bolíviai festő képével találkozik, örül, aztán vállat von. Máshogy érinti, ha egy szentendrei témájú művet lát, mert ismerheti például *Bálint Endrét*, *Vajda Lajost*, *Barcsayt*.

Amikor az „ország haszna” kifejezést hallom tőle, ismét eszembe jut a Váli-könyv. Művészi hitvallás, műhelytitkok után külön fejezetben beszélgeti értelmiség barátait egy-egy képéről. Közülük többen a „nyitott társadalom” képviselőiként szoktak fellépni, legalábbis a médiában. Mégsem akarom, hogy ilyen alkotói térben, ahol ráadásul a katolikus festő imádkozóköre is hétről hétre összegyűl, politikára váltsunk.

– Tehát a képzőművészeti alkotások mást jelentenek a világ különböző pontjain? – kérdezem egy kiszolgált karosszékéből. Ő forgószeiken ül íróasztalánál, kitéve magát a telefon gyakori molesztálásának.

– Ez szükségszerű, mert kisebb közösségek intimitásait, információit is hirdozhatják, melyeket csak a közösségek tagjai érthetnek igazán. Vannak persze, akiknek a festészete Magyarországon is „internacionális”, nincs kifogásom ellenük...

– Egykor modernkedőnek minősítették; figyeli a ma legújabbnak számító áramlatokat?

– Nem. Ha külföldre megyek, aktuális kiállítások helyett a múzeumokat keresem föl. *Piero della Francesca*-ra bizonyosan szükségem van, és kevésbé érdekel, hol tart a szakma most. Sokan a közösségi mitológiák helyett olyan magánmitológiákig jutottak el, amelyeket egyedül ők értenek.

– Nem egyszerű átverés a portékájuk?

Váli Dezső mögött kíváncsian ágakodó vakuállványok: a képek dokumentálásának segédeszközei. A régi, absztrakt Váli-művek reprodukálásában is közreműködtek!

– Van a mostani képzőművészeti irányzatoknak egy olyan megjelenési formája, amely voltaképp már nem képzőművészet. Öreg vagyok ahhoz, hogy ne tartsam pusztán blöffnek a „piac” jelentős részét. Nagy az értékbizonytalanság, és ebben sokan ludasok: műkereskedők, múzeumigazgatók, művészeti folyóiratok, főiskolai tanárok... De mivel a szürrealizmus meg a kubizmus megjelenésekor is nagy volt a ricsaj, reménykedem, hogy megint kitisztul az ég.

– A műhelyben csak egy nonfiguratív képet látni. Melegbarnák uralják.

– *Földényi F. László* hozta vissza hosszú idő után – fordul arra Váli is. – Alacsonyabb mennyezetű lakásba költöztek, így kisebb képet választott magának.

– Visszatér valaha a nem figuratív kifejezőmódhoz?

– Nem tartom valószínűnek. Ez a századunkbeli áramlat helyénvaló kísérlet volt: a határokat időnként újra kell rajzolni... Kiderült viszont, hogy az ember, mint a fuldokló, keresi még ott is a valóság elemeit. *Mark Rothko* alkotásairól, melyek mindössze néhány téglalap formájú színfoltból álltak, kiderült, voltaképp bűjtött tájképek. A beleézés az én nonfiguratívjaim esetében is indokolt. Ezt azonban ezen túlmeleg, általában semmivé válik... Ma határozottan úgy látom, „hátrányos helyzetű” az a művészet, amely lemond a kézenfekvő és fontos eszközről: a témáról.

Hajtogatam a töbttucatnyi, falhoz támasztott, négyzetes olajfestményt: valamennyi az úgynevezett műteremsorozat darabja. Tehát minden változatlan! Tizennégy év absztrakt korszak, három és fél évig tartó zsidótemető-ciklus után tizenegy éve – műtermeket fest. Ez persze csak a téma. Nekem úgy tűnik, e borongós enteriőrökből a létezés csoda volta foszforeszkál; a berendezési tárgyak, munkaeszközök csendélete mögül a lélek tartósabb

képletei szólítanak meditációra. Megokolni nem tudom, de számomra ezek az ázott kontúrok, szép ez a színvilág, melynek alapja általában szürke, szürkésbarna vagy piszkosfehér, s amelybe itt-ott tört rózsaszínek, lilák vagy okkerek foltozódhatnak.

– A mozgást sosem akarta tetten érni?

– Ezek tényleg nagyon statikus, mondhatnám, mániakusan mozdulatlan világok – ismeri el a festő. Hirtelen számítógépéhez fordul, és bejegyzi legutóbbi megfogalmazását egy készülő lexikon számára, melynek összeállítói jónak látták kikérni a művész önmagáról szóló véleményét. – De ettől még a színek és a formák hatnak egymásra, vonzzák egymást. Itt azért lüktetések vannak, súlyok billennek, tárgyak anyagtalannul lebegnek, színek közelebb jönnek... A valóságot szándékos léptékhibák, arányzavarok borítják fel. Egyszerűen mozgás ez, ha nincs is rajta vágató paripa.

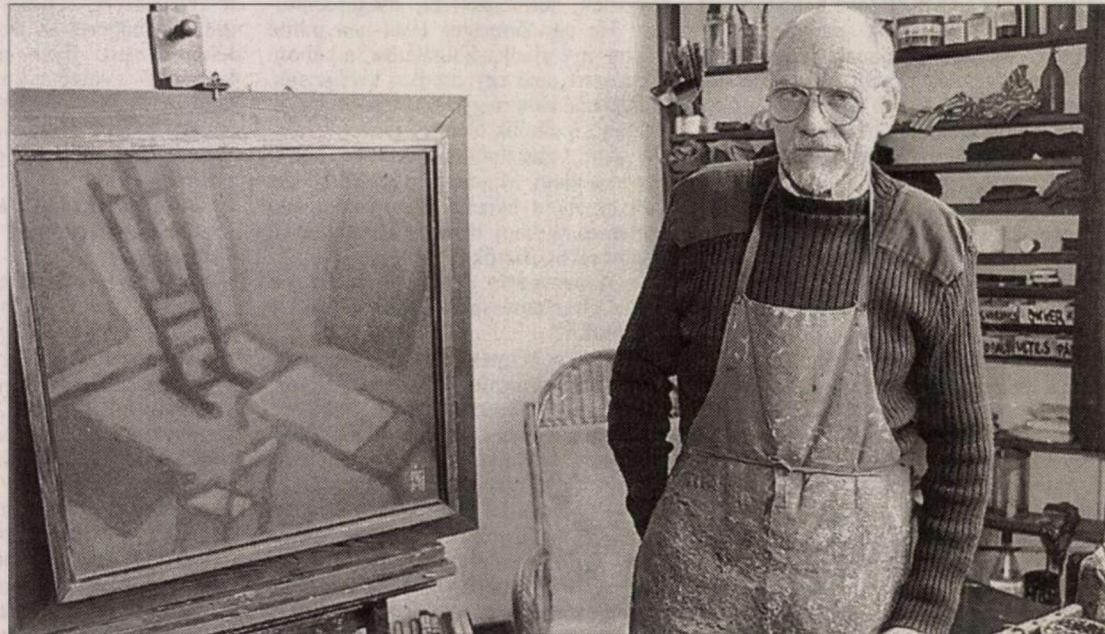
Megtapintja a farostra festett olajképek keretét, és mint egy szőlősgazda első fejtés után a pincében, dicséri az ideitermést, összehasonlítva az elmúlt két – „gyengébb” – esztendővel. Elejtí aztán, hogy általában a kecskeméti alkotóházban kezd el képet.

– Természetközelen – ilyen belső tereket?!

– Itthon család van, telefon, elromlik a vízcsap. Képeimet ott tudom elindítani. Mindennap egyet. Erőltetem a tempót...

– Nem fájdalmas nyomban abbahagyni, és belekezdeni egy újba?

– A képet az első „harmóniaállapotig” viszem el, csak utána fordítom a falnak. Azzal a mű megszületett, legfeljebb még éretlen... Van úgy is, hogy azt nézve kezdem el a következőt. Együtt lélegeznek még azután is, hogy elkészülvén rájuk adom a menetfelszerelest... Vagyis ellátom őket címmel, véglegesen beillesztem őket keretükbe – mert már munka közben is bepróbáltam sokszor –, végül lefotózom őket, és bevezetem adataikat a számítógépbe.

FOTÓ: SOMOSKÖVY BÉLA

– Nincs olyan kísértés, hogy bálványozza az alkotásait? – kanyarodom a hitproblémák irányába, tudván határozott világképéről.

A festő arca változatlan, mintha a választ már réges-rég megfogalmazta volna:

– Képeimet nem bálványozom, de hogy magát a munkát... bizony van ilyen kísértés. Életemben a munka állandóan arra törekszik, hogy mindent elöntsön. Folytonos offenzívában van, hogy elébe kerüljön emberi kapcsolataimnak, de még a pihenésnek s a művelődésnek is. Számomra világnézeti feladat tartani az egyensúlyt, ugyanis a hit és a művészet nem két „ellentábor”. A beteg nagymamát látogassam-e meg, amíg egyetlen embert szolgállok, vagy folytassam tovább a képemet, amivel – vélhetően – egy egész közösséget? Csapda volna, ha kategorikus választ akarnék adni. Nem szabad le-

mondani az alkalmankénti keserves mérlegetről.

– Miért kerüli – korai keresztútkepeitől eltekintve – művésztében a közvetlen bizonyágtételt?

– A jó mű, akár vallásos témájú, akár nem, villanásnyi időre mindig meglátatja Krisztus köpenyének szegélyét. Ennél többet nem tehet, de – eddig eléri! Az érték ugyanis mindig fölfelé emelkedik. *Berény Róbert* Kapirgáló című festménye, amely trágyadombon válogató tyúkot ábrázol, jobb kép, mint *Rippl-Rónai* Golgota-gobelinje – tehát szakrálisabb. A téma lehet profán, vagy mellékesnek tűnő, a lényegi, transzcendens mondandóhoz így is, úgy is eljuthat, és el is kell jutnia.

– Mitől keletkezik akkor a lényegi mondanivaló?

– Tehetség és ihlet dolga, ajándék. A lényegi mondanivaló a művészeknél sosem tudatos. *Derkovits* hiába gondolta, hogy ő elsősorban a proletariátus szószólója. Valójában a gyermeki boldogság zseniális kifejezője. Ez még *Kenyerért* (Terror) című képére is igaz, melyen egy halott tüntető fejét, csörgő vért lehet látni a kövezeten, a csendőrcsizma részletét s egy puskatut. Meg lehet nézni a Nemzeti Galériában: az egy boldog kép! Mert ez a festő nem tudatos, de lényegi mondanivalója.

Szedelőzködöm, hogy mindazt, amit hallottam-láttam, „bepróbáljam a keretbe”. A keskeny falipolcok lakói – famegmunkáló szerszámok, lakkok, festékek, dobozok és még mi minden – áttekinthető sorokban búcsúztatnak. Itt alighanem rend van.

JOÓ ISTVÁN